

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНАХ КРАЇНИ

**О.В. Мазур, кандидат економічних наук.
Київський університет ринкових відносин**

© Мазур, О.В., 2014.

Стаття отримана редакцією 20.10.2014 р.

Вступ. Перехід до ринкових механізмів господарювання ставить нові вимоги визначення пріоритетів власне методичних особливостей досліджень, закономірностей і законів розвитку агропромислової сфери економіки. Так, існують проблеми обґрунтування методики аналізу господарської діяльності нових організаційно-виробничих формувань у системі регіональних АПК, цін та ціноутворення, дослідження функціонування регіональних АПК як єдиних цілісних формувань.

Агропромисловий комплекс (АПК) країни є одним із ключових міжгалузевих територіально-виробничих утворень національного господарства, де виробляється основна частина валового суспільного продукту і концентрується біля третини зайнятих у суспільному виробництві. Продовольча продукція, яка виробляється в АПК, відіграє особливо важливу роль у відтворенні господарства й населення, в забезпеченні населення продуктами харчування та підвищенні його добробуту, а промисловість сировиною, у формуванні регіональних ринків продовольства, у забезпеченні економічного зростання.

Незважаючи на винятково важливу роль АПК у соціально-економічному розвитку країни, його масштабний потенціал, практично майже не обмежений, є слабвикористовуваним через високий ступінь морально-фізичного зносу основних засобів виробництва, відпрацьованість техніки, невідповідність її сучасним вимогам, неузгодженість основних його сфер діяльності. Звідси великі втрати при зборі, переробленні, збереженні та перевезенні агропромислової продукції, низька конкурентоспроможність вітчизняної продовольчої продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Складне економічне становище в АПК країни та її регіонах зумовлює припинення відтворювального циклу, низьку ефективність та повільність темпів структурної перебудови, прискорення старіння основних засобів виробництва, гальмує впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій, відновлення науково-технічного потенціалу. Усе це посилює увагу до проблем розвитку АПК, потребує методологічної і теоретичної визначеності й обґрунтованості заходів щодо підвищення та активізації господарської діяльності в основних сферах комплексу, відсутність яких породжує нескоординованість діяльності, зокрема в регіональному аспекті, і невідповідність сучасним викликам та загрозам.

У вітчизняній науковій літературі є значний доробок з дослідження проблем регіонального розвитку АПК. Ураховуючи глибину і практичну значимість проведених досліджень, варто вказати, що майже всі вони спрямовані на розгляд окремих аспектів розвитку АПК, причому переважно економічного, техніко-технічного, організаційного й управлінського характеру, тоді як регіонально-просторові питання та напрями територіальної організації й функціональної структури є недостатньо вивченими. Актуальними залишаються дослідження методичних підходів до оцінювання ефективності агропромислового виробництва в регіонах країни з урахуванням особливостей і тенденцій функціонування основних сфер АПК.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Існує значна кількість праць з дослідження проблем регіонального розвитку АПК, зокрема таких вітчизняних учених, як П.П. Борщевський, М.П. Бутко, П.І. Гайдуцький, М.І. Гладій, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.П. Дубіщев, І.О. Дудла, В.І. Захарченко, В.П. Ільчук, О.В. Коломицева, М.Ф. Кропивко, В.С. Лень, Л.Я. Новаківський, Л.О. Мармуль, А.Г. Мазур, В.П. Машенко, В.Я. Месель-Веселяк, Я.Б. Олійник, О.М. Онищенко, М.М. Паламарчук, Б.Я. Панасюк, Т.В. Пепа, П.Т. Саблук, В.Ф. Семенов, О.П. Сологуб, П.П. Руснак, А.М. Третяк, В.І. Удовиченко, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський.

В основі всієї сукупності методик лежать три підходи до оцінювання економічної ефективності: ресурсний, витратний і ресурсно-витратний. Залежно від обраного підходу вчені при розробленні методик орієнтовані на оцінювання різних аспектів підприємницької діяльності виробничих структур в АПК: виробничої діяльності, фінансової діяльності, комерційної діяльності [1, с.172 – 175].

Постановка мети та завдань. Метою статті є обґрунтування методичних підходів до оцінювання ефективності організації регіонального АПК з урахуванням особливостей і тенденцій функціонування його основних сфер.

Методика оцінювання ефективності функціонування регіональних АПК включає такі завдання:

- оцінювання умов, ресурсів та факторів функціонування регіональних АПК;
- дослідження структури, закономірностей, особливостей і тенденцій їх розвитку;
- дослідження економічного механізму регіонального АПК (управління, організація, економічні важелі розвитку, державне регулювання, планування та прогнозування) [2, с.624];
- визначення економічної й екологічної ефективності функціонування АПК [3, с. 493].

Основний матеріал та результати. З використанням цього підходу на рис. 1 сформовано і наведено комплексну систему показників функціонування й розвитку агропромислового комплексу регіону із чітким розподіленням блоків функціонального і просторового характеру. Показники функціонального блока відображають компонентну, територіальну та управлінську структуру як цілісної системи. Територіально-організаційний блок показників об'єднує характеристики форм територіальної організації (концентрації, спеціалізації, кооперування й комбінування) та основних просторових ознак (територіальної диференціації, територіальної пропорційності, регіональної структури). Аналіз за пропонованою системою показників дозволить виявити параметри, що є відображенням кількісної, якісної й експлуатаційно-споживчої сторін розвитку регіональних АПК [4, с. 181 – 186].

Однією з важливіших характеристик розвитку регіонального АПК є ефективність його функціонування. З поняттям ефективності нерозривно пов'язано поняття потенціалу, ступеня його реалізації.

Ефективність відтворювальних процесів у регіональних агропромислових комплексах визначається: рівнем ефективності використання трудового, природно-ресурсного (лісового, земельного, водного та ін.), виробничого, науково-технічного потенціалів; особливостями просторової організації комплексу; параметрами розвитку агропромислового виробництва й рівнем досконалості його галузевої й територіальної структури; ступенем розвиненості інфраструктури; рівнем розвитку виробничо-технологічних і соціально-економічних зв'язків і тощо.

Вважаємо за доцільне визначати ефективність агропромислового виробництва на основі системи показників – інтегрального (узагальнюючого) й факторних. На цій підставі розроблені якісні та кількісні індикатори оцінки ефективності форм, видів і підгалузей агропромислового виробництва в регіоні.

Як узагальнюючий показник запропоновано застосовувати показник, який визначається як співвідношення зростання виробництва агропромислової продукції до приросту обсягів ресурсів, використаних у процесі виробництва цієї продукції за базисний і кінцевий періоди; сукупна вартість використаних ресурсів визначається як сума середньорічної вартості основних засобів АПК регіону, витрат на природоохоронну діяльність, витрат на відтворення матеріальних, трудових та природних ресурсів.

Виявляючи загальну ефективність агропромислового виробництва регіону на основі інтегрального показника, який відображає відношення величини виробленої продукції АПК регіону до суми вартостей використаних ресурсів, потрібно враховувати те, що стан, напрями функціонування АПК регіону та їх економічна й соціальна ефективність визначаються насамперед рівнем розвитку, галузевою і територіальною структурою. Саме рівень розвитку регіонального АПК та його структура виступають основною передумовою ефективного агропромислового виробництва в регіоні [6, с. 560].

Поглиблено й розширено методологічні підходи до забезпечення ефективного розвитку АПК регіону з розкриттям їх сутності та змісту, окресленням чинників й обґрунтуванням принципів становлення та функціонування його як цілісної, інтегрованої регіональної системи й складової єдиного економічного простору країни.

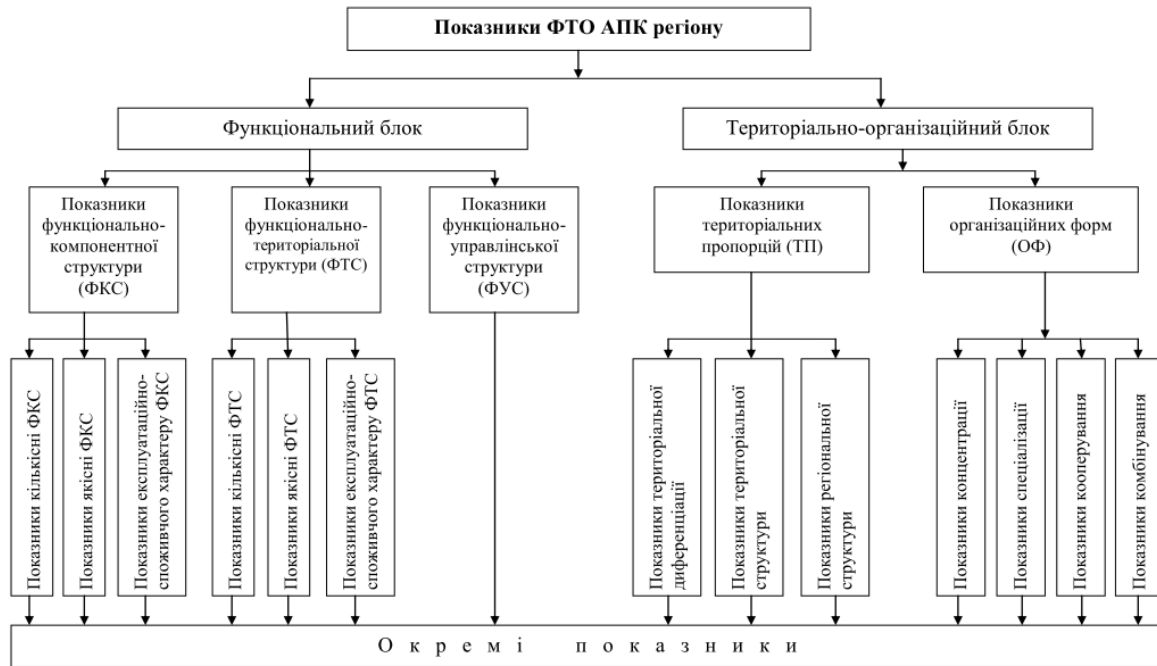

Рис. 1. Система показників функціонально-територіальної організації агропромислового комплексу регіону

Загальна ефективність агропромислового виробництва в регіоні розраховується за формулами:

$$k_e = \frac{On_k / On_b}{P_k / P_b} = \frac{\Delta n}{\Delta p}, \quad (1)$$

$$k_e = \frac{\Delta v \delta v}{\Delta v p n}, \quad (2)$$

де:

k_e – коефіцієнт ефективності агропромислового виробництва в регіоні;

On_k, On_b – обсяг агропромислового виробництва за кінцевий і базовий періоди; Δn – приріст обсягу агропромислового виробництва в регіоні в кінцевому періоді порівняно з базовим; P_k, P_b – вартість використаних ресурсів за кінцевий й базовий періоди; Δp – приріст обсягів використаних ресурсів у кінцевому періоді у порівнянні з базовим; $\Delta v \delta v$ – приріст валової доданої вартості у галузі АПК; $\Delta v p n$ – приріст валового регіонального продукту.

Необхідність оцінювання ефективності використання основних засобів на основі цієї формули пояснюється тим, що в деяких галузях регіонального АПК приріст вартості засобів виробництва випереджають темпи зростання ефекту, який отримують від їх використання. У регіонах рамки ефективної концентрації основних засобів обмежені. На певному рівні подальша концентрація основних засобів буде викликати не підвищення, а уповільнення темпів зростання виробництва і його інтенсифікації у випадку, якщо вона здійснюється на застарілій технічній основі, а структуру технічного оснащення становлять малопродуктивні машини й устаткування. На цій основі відбувається територіальне розосередження основних засобів, а це у свою чергу призводить до підвищення фондоемності агропромислового виробництва.

Для аналізу розвитку регіональних АПК особливо важливе науково-практичне значення мають класифікація та визначення форм і видів їх спеціалізації у територіальному поділі праці в агропромисловій сфері. Найповніше місце й участь регіонального АПК у формуванні агропромислового ринку в країні в цілому відображає загальна, галузева та міжрегіональна спеціалізація [7, с. 41].

Загальна спеціалізація характеризується ступенем участі регіону в агропромисловому виробництві країни.

Соціально-економічний розвиток регіону є процесом, який базується на залученні і використанні ресурсної бази як сукупності факторів виробництва (природних, трудових, фінансових, виробничих тощо) в їх кількісній та якісній оцінці в розрізі їх можливої участі у програмах соціально-економічного розвитку регіону. Основою методологічного підходу до проблеми забезпечення програми розвитку регіону є ідея достатності ресурсів для його життєзабезпечення і розвитку та узгодженості (балансу) різних видів ресурсів розвитку. Ресурси регіону сьогодні забезпечують можливість розвитку території, а на основі ресурсного потенціалу можна будувати прогноз і визначати напрями соціально-економічного розвитку регіону. Ресурси регіону – це засоби реалізації проектів та програм соціально-економічного розвитку регіону після їх попереднього оцінювання й аналізу.

Нині рівні економічного і соціального розвитку економічних регіонів України мають значні відмінності. Досить суттєвими є і відмінності у ресурсному забезпеченні, розвитку ринкової інфраструктури тощо. Особливості регіонів та відмінності соціально-економічного їх розвитку залежать від наявної ресурсної бази: масштабу; працересурсного й споживчого потенціалу – це населення; ефективності функціонування економіки – це виробництво валової доданої вартості, а також продукції промисловості та сільського господарства, роздрібно-товарообороту, обсягів товарів і послуг. Особливості відтворення характеризуються показниками інвестицій в основний капітал, а рівень соціального розвитку – видатками на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство тощо.

Вінниччина є одним із найважливіших агропромислових регіонів України, де виробляється 6,5% валової продукції сільського господарства держави, і за цим показником область займає перше місце серед регіонів країни. На її території виробляється 7% продукції рослинництва і 5,2% тваринництва, що відповідає 1-му і 5-му місцям серед регіонів країни. За обсягом реалізованої продукції промисловості – 20,9 млрд грн. – область у 2011 році займала 15-те місце серед регіонів України (табл.1).

Підбиваючи підсумки роботи промислового комплексу області за 2011 рік в умовах непростой економічної ситуації, можна відмітити, що деяким галузям промисловості не тільки вдалося утриматися від подальшого падіння, але й домогтися економічного зростання. Кількісні характеристики промисловості та їх зміну в часі можна простежити за індексами фізичного обсягу виробництва.

Так, підприємства харчової галузі, однієї з провідних у промисловості області, перевищили показник попереднього року на 0,6%, добувної промисловості – на 11,0%, будівельної галузі – на 30,2%. Виробництво готових металевих виробів зросло на 8,3%, виробів з деревини – на 2,8%, продукції хімічної промисловості – на 2,0%, галузей машинобудування – на 4,5%. Зниження рівня промислового виробництва у 2011 році відбулося в основному за рахунок спаду виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (93,3%). Не досягли рівня 2010 року підприємства легкої промисловості (97,5%) та видавничої діяльності (81,2%).

Серед регіонів України за індексом виробництва промислової продукції Вінницька область посіла у 2010 р. 17-те місце, а 2011 року – лише 22-ге місце.

Таблиця 1

Основні соціально-економічні показники розвитку Вінницької області у 2011 році

Показники	Україна	Вінницька область	Частка Вінницької області, %	Місце
Територія, тис. км ²	603,5	26,5	4,4	12
в тому числі земель сільськогосподарського призначення, тис. га	42776,9	2065,1	4,8	9
Кількість наявного населення, тис. осіб	45633,6	1634,2	3,6	11
Валовий регіональний продукт, млн грн	1302079	29099	2,2	12
Обсяг реалізованої продукції промисловості, млн грн	1329266,3	20909,7	1,6	15
Продукція сільського господарства, млн грн	233696,3	15065	6,5	1
в тому числі продукція рослинництва	162436,4	11389,9	7,0	1
продукція тваринництва	71259,9	3675,1	5,2	5
Оборот роздрібно-торгівлі, млн грн.	350,1	7,3	2,1	13
Обсяг реалізованих послуг, млн. грн	308160,6	4877	1,6	11
Експорт товарів і послуг, млрд дол. США	82,2	0,7	0,8	17
Імпорт товарів і послуг, млрд дол. США	88,8	0,4	0,4	20
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	2091	5,6	0,3	19

Джерело: [8, с.11-20]

Важливим питанням для розвитку реального сектора економіки області є стабілізація роботи промислового комплексу. Так, за 2011 рік підприємствами області реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на 20909,7 млн грн, що на 16% більше, ніж за 2010 рік. Структуру реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2011 році наведено на рис. 2.

Аналізуючи структурні зміни в промисловому комплексі протягом 2005-2011 років (табл.1), треба зазначити, що частка переробної промисловості скоротилася на 4,8%, в тому числі: харчової промисловості зменшилась на 3,4%, легкої – на 0,6%, виробництво неметалевої мінеральної продукції – 0,4%, машинобудування – 3,4%. Натомість збільшилась частка добувної промисловості – на 0,7%, оброблення деревини – 1,5%, хімічна та нафтохімічна промисловість – на 2,6% та виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – на 4,1%.

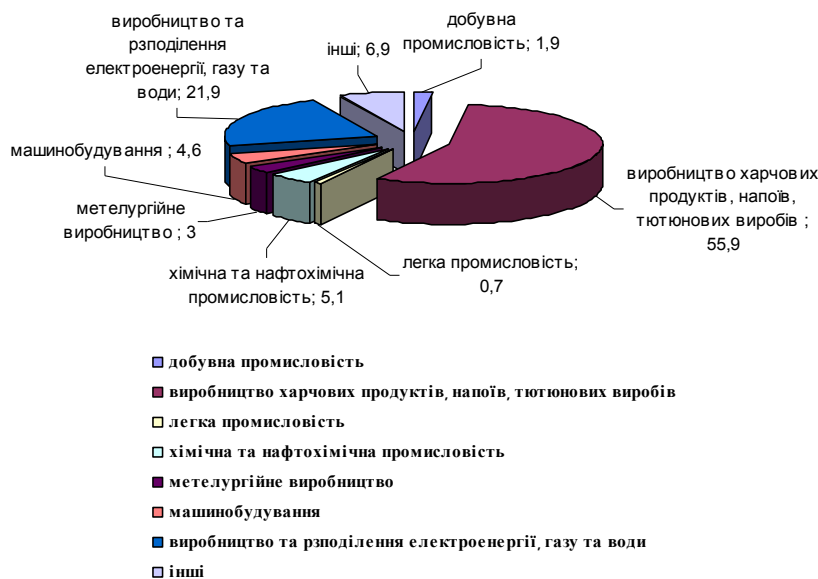

Рис. 2. Розподіл обсягу реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2011 році

Висновки. Для економіки Вінницької області аграрна сфера і весь агропромисловий комплекс є домінуючим і визначальним. Від результатів господарювання в агропромисловому комплексі значною мірою залежить соціально-економічний розвиток області, її місцевих територіальних громад, адміністративних районів, місце в господарському комплексі країни.

Структурні зміни характерні та є значними і в ресурсній базі Вінницької області, особливо помітні в аграрному виробництві, якому притаманна масштабність і своя специфіка.

Практичне використання методик оцінювання ефективності агропромислового виробництва у сукупності може забезпечити високу якість і результативність функціонально-територіальної організації регіонального АПК. Це приведе в цілому до підвищення ефективності організаційно-економічного механізму, що реалізує систему управління, і, як наслідок, підняття рівня конкурентоспроможності агропромислового виробництва як на регіональному, так і державному рівнях.

Поглиблено та розширено методологічні підходи до забезпечення ефективного розвитку АПК регіону з розкриттям їх сутності й змісту, окресленням чинників та обґрунтуванням принципів становлення та функціонування його як цілісної, інтегрованої регіональної системи й складової єдиного економічного простору країни.

Доведено, що основними соціально-економічними цілями розвитку агропромислового комплексу регіону є: досягнення стійкого зростання сільськогосподарського виробництва; розв'язання продовольчої проблеми країни, регіону і наближення рівня споживання продуктів харчування до науково обґрунтованих норм; задоволення попиту населення на непродовольчі товари із сільськогосподарської сировини; перебудова агропромислового виробництва на переважно інтенсивну форму розвитку, забезпечення випереджального зростання виробництва кінцевої продукції; поліпшення використання ресурсного потенціалу та підвищення на цій основі ефективності виробництва; зміна структури зовнішньоторговельного обороту з метою поступового перетворення країни на експортера продовольчої продукції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нардин Д.С. Сравнение различных методик оценки экономической эффективности предпринимательской деятельности в аграрной сфере [Текст] / Д.С. Нардин, Т.Г. Мозжерина // Молодой ученый. – 2011. – № 4. – Т.1. – С. 172 – 175.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Буркинський Б.В. Економічне оновлення регіону: аналіз ситуацій та рішення: [кол. монографія] / Буркинський Б.В., Харічков С.К., Уманець Т.В., Герасимчук З.В., Хумарова Н.І., Вахович І.М. / НАН України.
4. Коляденко С.В. Територіальна організація агропромислового комплексу України: методологія, практика та механізм регулювання / С.В. Коляденко. – Вінниця, 2008. – 415 с.
5. Балабанова Л. Маркетинг: підручник / Л. Балабанова. – 2-ге вид. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 647 с.
6. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях: навч. посібник / П.С. Березівський, Н.І. Михалюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 560с.
7. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник./ В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
8. Статистичний збірник «Регіони України». Ч.1. Ч П-К.: Державний комітет статистики, 2011. – 358с., 783с.

УДК 519.866.332.14

Мазур Олександр Васильович, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту та банківської справи. Київський університет ринкових відносин. **Методичні підходи до оцінювання ефективності агропромислового виробництва в регіонах країни.** Досліджено методику, орієнтовану на оцінювання різних аспектів підприємницької діяльності виробничих структур в АПК: виробничої, фінансової та комерційної діяльності. Виконано загальну характеристику та аналіз методики оцінювання ефективності функціонування регіональних АПК. Сформовано і наведено комплексну систему показників функціонування й розвитку агропромислового комплексу регіону із чітким розподіленням блоків функціонального і просторового характеру. Визначено поняття ефективності агропромислового виробництва в регіонах, яке нерозривно пов'язано з поняттями потенціалу, ступеня його реалізації.

Ключові слова: концентрація, спеціалізація, кооперування, комбінування, територіальна пропорційність, регіональна структура, виробничий потенціал, інфраструктура, функціональний блок, територіально-організаційний блок.

УДК 519.866.332.14

Мазур Александр Васильевич, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, кредита и банковского дела. Киевский университет рыночных отношений. **Методические подходы к оценке эффективности агропромышленного производства в регионах страны.** Исследована методика, ориентированная на оценку различных аспектов предпринимательской деятельности производственных структур в АПК: производственной, финансовой и коммерческой деятельности. Проведены общая характеристика и анализ методики оценки эффективности функционирования и развития агропромышленного комплекса региона с четким распределением блоков функционального и пространственного характера. Определено понятие эффективности агропромышленного производства в регионах, которое неразрывно связано с понятиями потенциала, степени его реализации.

Ключевые слова: концентрация, специализация, кооперирование, комбинирование, территориальная пропорциональность, региональная структура, производственный потенциал, инфраструктура, функциональный блок, территориально-организационный блок.

UDC 519.866.332.14

Olexandr V. Mazur, PhD, Associate Professor, Economics and Marketing Department, Kyiv University of Market Relations. **Methodological approaches to the assessment of agro-industrial production efficiency in the country's regions.** The article presents substantiation of methodological approaches to the assessment of the regional AIC organization efficiency, taking into consideration peculiarities and tendencies in its main spheres functioning.

Keywords: concentration, specialization, cooperation, combining, territorial proportionality, regional structure, production potential, infrastructure, functional unit, territorial and organizational unit.